

КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО; МУНІЦИПАЛЬНЕ ПРАВО

УДК 342.7

**КИСЛИЙ А.М.,
БОНДАРЕНКО Н.В.**

ЗАПОБІГАННЯ НЕЛЕГАЛЬНІЙ МІГРАЦІЇ В УКРАЇНІ

У статті проаналізовано сучасні тенденції поширення нелегальної міграції в Україні. Окремо приділено увагу причинам і умовам, що сприяють незаконній міграції. А також здійснено аналіз основних міжнародних каналів незаконного переправлення нелегалів.

Ключові слова: нелегальна міграція, причини, умови, запобігання.

В статье проанализированы современные тенденции распространения нелегальной миграции в Украине. Отдельно уделено внимание причинам и условиям, которые способствуют незаконной миграции. А также осуществлен анализ основных международных каналов незаконной переправки нелегалов.

Ключевые слова: нелегальная миграция, причины, условия, предупреждение.

The article analyzes the current tendencies of illegal migration in Ukraine. Separate attention is paid to the causes and conditions that contribute to illegal migration. An analysis of the main international channels for illegal smuggling of illegal immigrants has also been carried out.

Key words: illegal migration, causes, conditions, prevention.

Постановка проблеми. Питання ефективної міграційної політики гостро стоїть на порядку денному більшості країн світу. Як управляти процесами міграції? Як мінімізувати виїзд населення та заохочувати прибуття потрібної країні робочої сили? Як стримувати нелегальну міграцію та що робити з нелегальними мігрантами? Країни, які знаходять рішення на ці та інші міграційні виклики, вибудовують ефективну міграційну політику, яка вносить свій вклад в економічний і політичний розвиток суспільства [1, с. 194].

Масова нелегальна міграція населення стала одним із характерних та негативних явищ для суспільства ХХІ століття.

Така міграція пов'язана з етнічними, економічними, політико-географічними проблемами, а також з історичним розвитком держави та її громадян. Вона впливає на формування етнічного складу тієї або іншої спільноти, може визначати долю цілих держав [2, с. 55].

Протягом останнього десятиліття нерегульована міграція іноземців в та через Україну стала частиною загального процесу міграції. До 2015 року спостерігалася тенденція до постійного скорочення числа нелегальних мігрантів, затриманих на кордоні, а також виявлених у державі. Починаючи з 2015 року спостерігається тенденція до зростання виявлених всередині держави та на її кордонах кількості нелегальних мігрантів.

В останні роки у світі у різних соціальних, економічних та політичних сферах відбулася низка докорінних змін, що призвело до значної активізації міграційних процесів. Міграція у цілому і нелегальна міграція зокрема є одними з факторів, що впливають на стан злочинності в світі. Однак погано організовані і слабо контрольовані міграційні процеси становлять реальну загрозу державній цілісності і суспільному благополуччю [3].

© КИСЛИЙ А.М. – доктор юридичних наук, професор (Навчально-науковий інститут права імені князя Володимира Великого Міжрегіональної академії управління персоналом)

© БОНДАРЕНКО Н.В. – здобувач (Міжрегіональна академія управління персоналом)

Нелегальна міграція в Україні є гострою проблемою, що впливає на стан правопорядку, економічну ситуацію і на міжнародний імідж не тільки нашої держави, а й багатьох інших. Для України проблема нелегальної міграції цілком нова та її зростаюча тенденція викликає занепокоєння, оскільки вона пов'язана з незаконними операціями та різними видами злочинності. Стрімкий розвиток та розширення географічних меж нелегальної імміграції пояснюється різноманітними факторами економічного та політичного характеру. Нелегальна міграція займає вагомий відсоток у структурі міграційних потоків. Вона є соціально небезпечним, шкідливим, протизаконним явищем, яке реально загрожує економічним інтересам і громадській безпеці нашої держави. Вона є однією з причин зростання злочинності, поширення небезпечних захворювань, розвитку підпільного ринку праці, виникнення напруженості у відносинах між багатьма державами [4]. Саме цим колом проблем і зумовлюється актуальність цієї статті.

Стан наукового дослідження. Проблеми нелегальної міграції отримали досить широке висвітлення в працях учених різних країн. Як відомо, окремими аспектами цієї багатогранної проблеми займалися: П.П. Андрушко, О.М. Бандурка, Б.І. Бараненко, Г.М. Бірюкова, В.М. Всеволодов, Ю.А. Вакулін, В.О. Глушков, Г. Геворгян, Н.О. Гуторова, І.М. Даньшин, Г.В. Дашков, О.М. Джужа, А.П. Закалюк, Н.О. Зіневич, В.С. Зеленецький, Ю.Б. Ірхін, А.М. Кустов, О.О. Кваша, Г.Я. Кузнецов, І.П. Козаченко, О.І. Козаченко, М.Й. Коржанський, О.М. Костенко, Ю. Латов, В.В. Матвійчук, Є.К. Марчук, С.Е. Метелев, А.П. Мозоль, А.А. Музика, В.О. Навроцький, Д.Й. Никифорчук, С.О. Павленко, М.А. Погорецький, Н.Н. Польський, Б.В. Романюк, В.Г. Севрук, Є.В. Топільська, В.Я. Тацій, І.К. Туркевич, В.П. Філонов, М.І. Хавронюк, В.О. Чернов, С.Д. Шапченко, С.А. Яні, С.С. Яценко та інші.

Мета дослідження полягає в аналізі сучасної ситуації нелегальної міграції в Україні та встановленні чинників, що сприяють поширенню такого явища.

Виклад основного матеріалу. Україна, яка має один із найдовших сухопутних кордонів із східноєвропейськими країнами, цілком прогнозовано для себе може опинитися у ролі Греції, Угорщини або Сербії як транзитна країна на шляху мігрантів до країн Європейського Союзу.

Нині Державна прикордонна служба (ДПС) та Державна міграційна служба (ДМС) України не фіксують значного збільшення потоку сирийських біженців через територію країни. Несуттєві масштаби «близькосхідної» міграції в Україну зумовлені незручним географічним розташуванням (в якості транзитної країни) стосовно основних міграційних шляхів у ЄС та непривабливістю з економічних і безпекових чинників (в якості приймаючої країни). Разом з тим, у найближчі місяці, за оцінками експертів, можливе зростання кількості мігрантів, що намагалися потрапити до України з Туреччини через чорноморські порти. Також досить високим є ризик, що велика кількість мігрантів (транзитом через країни Центральної Азії, Південний Кавказ та Росію) можуть бути спрямовані на сухопутну ділянку російсько-українського кордону [5].

Нелегальна міграція – це нелегальний в'їзд у державу не постійного місця проживання та виїзд за її межі; нелегальне перебування на території держави не постійного місця проживання (проживання без чинного документального оформлення тривалий час (протягом року і більше); напівлегальне прибуття у державу не постійного місця проживання (мета поїздки не відповідає зазначеній у візі) і подальше нелегальне проживання в Україні для підготовки нелегального виїзду до іншої країни [6, с. 84].

Україна належить до країн зі змішаними потоками нелегальних мігрантів: вона виступає як країною виїзду, так і країною прийняття нелегальних мігрантів. З України нелегально виїжджає за кордон як певна кількість населення, яке постійно проживає на її території, так і прибулі, що тимчасово нелегально перебувають у країні з метою подальшого (нелегального) виїзду за кордон. Негативні наслідки від нелегальної міграції, властиві країнам виходу і входу нелегальних мігрантів, в Україні не тільки виявляється з усією повнотою, але й значно посилюються [7].

Відповідно до Концепції державної міграційної політики незаконна (нелегальна) міграція – незаконне перетинання державного кордону іноземцями та особами без громадянства (крім випадків, коли особа, яка здійснила такий перетин, захищена ст. 31 Конвенції про статус біженців 1951 року та ч. 5 ст. 9 Закону України «Про біженців», та має обґрунтовану мету набуття захисту в Україні через надання статусу біженця чи притулку, допоміжного чи тимчасового захисту в установленому законодавством порядку), а також перебування та ухилення від виїзду з України після закінчення визначеного терміну законного перебування та втрати підстав для подальшого перебування [8].

Особливу увагу варто приділяти причинам і умовам, що сприяють незаконній міграції, а також прогнозуванню міграційних процесів, зв'язку незаконної міграції зі злочинними видами

бізнесу – торгівлею наркотиками, зброєю, людьми, контрабандою, проституцією, крадіжками і вивезенням автотранспорту.

Отже, причиною скоєння конкретного злочину вважають ті негативні явища і процеси, під впливом яких у винної особи виник комплекс сваволі та ілюзій. Умовою – ті явища і процеси, в результаті яких цей комплекс проявився у вигляді злочину [9, с. 236].

Причини міграції полягають у відмінностях у рівнях заробітної плати між районами/країнами походження і призначення мігрантів. У міру економічного зростання і посилення еміграції в країнах виїзду поступово зменшується розрив у рівнях заробітної плати і скорочуються стимули для міграції. Міграція є результатом географічних відмінностей у співвідношенні попиту та пропозиції робочої сили.

Негативними чинниками, що впливатимуть на ситуацію довкола цього питання, будуть такі:

- тісно інтегрована у структуру російської ФСБ Прикордонна служба РФ всебічно сприятиме переправленню нелегальних мігрантів через російсько-український кордон;
- кожний випадок затримання нелегальних мігрантів на західних кордонах України буде активно тиражуватися російською пропагандистською машиною, зокрема через європейські ЗМІ. Роздмухуватимуться випадки затримання національними спецслужбами саме прихильників «ІД». Показовими у цьому плані стали останні «фейки» російських т. зв. «ЗМІ» про «тисячі бойовиків ІД в Одесі» та «вербувальників ІД у Харкові»;
- російські спецслужби отримують додаткові канали інфільтрації своєї агентури на територію України;
- загальне зростання рівня терористичної загрози в Україні через потрапляння на її територію прихильників радикальних ісламістських рухів;
- додаткові ризики щодо перспективи запровадження безвізового режиму для громадян України [5].

З огляду на вищевикладене варто зазначити, що підвищена увага до нелегальної міграції спричинена виникненням перед державою необхідності протидіяти їй як небажаному, шкідливому, суспільно небезпечному явищу. Об'єктивне і точне визначення причин є ключем до пізнання всієї сукупності процесів, які сприяють нелегальній міграції, ієрархії і взаємозв'язків компонентів такої сукупності. Тільки такий підхід дозволяє дати справедливі оцінки щодо: а) ефективності впливів правових методів і форм; б) реальної здатності державних і недержавних структур ефективно виконувати покладені на них обов'язки; в) шляхів удосконалення всього державно-правового механізму протидії відомим проявам нелегальної міграції [10].

Варто відзначити позитивний момент, що 13 лютого 2008 р. Європейська Комісія представила Повідомлення про створення Європейської системи прикордонного спостереження ЄВРОСУР (EUROSUR) [11]. Головна мета системи – запобігання незаконному перетину кордону, скорочення числа нелегальних іммігрантів, що гинуть у морі, зміцнення внутрішньої безпеки ЄС шляхом сприяння запобіганню транскордонній злочинності. ЄВРОСУР є основою обміну інформацією, спрямованого на поліпшення управління зовнішніми кордонами Європи.

18 листопада ц. р. Єврокомісія оприлюднила у Брюсселі переглянута європейську політику сусідства (Review of the European Neighbourhood Policy), що встановлює нові рамки відносин ЄС із 16 країнами-сусідами – на сході та півдні Євросоюзу (включаючи Україну). Вперше у такому форматі взаємодії ЄС із своїми сусідами з'явилися безпекові інструменти, серед яких – боротьба з міграцією (як регулярною, так і нерегулярною) та її причинами.

Завдання різних держав сучасності – не стільки протидія і контроль міграційних потоків, скільки пристосування до умов всесвітнього міграційного руху. Натепер Україна опинилася в надзвичайно вигідних умовах для побудови раціональної міграційної політики. Обсяги міграційних рухів ще не вийшли за межі, які неможливо контролювати, тому політика України щодо міграційних процесів потребує значного удосконалення, яка в подальшому має забезпечити державу від потоків нелегальної міграції як з третіх країн, так і розвинених [12].

Аналітики СБУ називають шість постійних міжнародних каналів незаконного переправлення нелегалів, які функціонують вже не перший рік.

1. Індонезійсько-пакистанський. Проходить за маршрутом: Індія (Пакистан) – Іран – Закавказький регіон – Росія – Україна – Західна Європа. Або через середньоазійські республіки колишнього СРСР і далі за цим же напрямком.

2. Шрі-ланкійсько-бангладеський. Маршрути: Шрі-Ланка – Об'єднані Арабські Емірати – Болгарія – Росія – Україна – Західна Європа; Шрі-Ланка – Казахстан (Узбекистан) – Росія – Україна – Західна Європа; Шрі-Ланка – Індія – Україна – Західна Європа.

3. Афганський. Маршрути: Афганістан – Пакистан – Іран – Азербайджан – Росія – Україна – Західна Європа; Афганістан – середньоазійські республіки колишнього СРСР – Росія – Україна – Західна Європа.

4. Китайський. Переміщення громадян Китаю здійснюється переважно за маршрутом: Пекін – Москва – Київ – Львів – Пшемишль – Краків – країни Західної Європи.

5. В'єтнамський. Громадяни В'єтнаму, які раніше працювали на території СРСР за контрактами, а тепер не бажають повертатися на батьківщину, а також ті, що прибувають до країн СНД туристичними каналами, використовують підроблені закордонні службові паспорти.

6. Арабсько-курдський. Громадяни Ірану, Іраку, Сирії, Йорданії, Єгипту, Лівану, Палестини прибувають до України, як правило, за справжніми національними паспортами повітряним і морським шляхами з метою подальшої нелегальної міграції на Захід [13, с. 176].

До багатих та благополучних країн ЄС мріє потрапити багато людей, зокрема з арабських та мусульманських країн. Серед основних потоків нелегальних мігрантів та шукачів притулку, які направляються до нашої країни, або, що відбувається найчастіше, використовують її як транзитну зону, можна виділити громадян Пакистану, Афганістану, Іраку, кавказьких республік РФ, Палестини, Нігерії, Сирії, Ефіопії, Судану, Єгипту. Зокрема, відбулася переорієнтація на переправлення громадян країн пострадянського простору. Насамперед, це стосується Грузії, Росії та Молдови.

Варто зазначити, що у 80% випадків незаконна міграція через територію України не є стихійною, навпаки, це добре організований і з роками налагоджений бізнес. Мало хто з мігрантів спроможний відважитись на таку «мандрівку» самотужки. Мотиви, що спонукають мігранта нелегально проникнути до країни, можуть бути різні: економічні, пошук притулку, це можуть бути утриманці особи, яка вже влаштувалася в країні. Більшість нелегально мігрує з економічних причин. Зазвичай ще у своїй країні вони домовляються про незаконне переправлення до країн ЄС з міжнародною злочинністю, яка спеціалізується на переправленні людей. Ціна на такі послуги коливається від \$4 тис. до \$7 тис. залежно від різних нюансів, наприклад: країни походження, транзитного маршруту, кількості посередників під час переправлення. Деякі охочі потрапити до ЄС продають свої квартири, будинки, останнє майно, щоб набирати ці суми, особливо, якщо емігрувати вирішила вся сім'я. Кращим варіантом для шукачів притулку є випадок, якщо вдається відкрити туристичну візу до України, в такому разі доведеться перетинати лише один кордон – Україна – ЄС [4].

Нелегальні мігранти зайняті, як правило, у тіньовому секторі економіки, який не приносить державі податкових надходжень. Водночас нелегальна міграція є досить рентабельним бізнесом. За підрахунками Служби безпеки України, через територію України проходить не менше 50 тис. нелегалів за рік. За кожну людину, яку переправляють через кордони, організатори трафіку беруть від 7 до 15 тис. дол. – залежно від пунктів відправлення та призначення. Правоохоронці європейських країн переконані, що сукупний прибуток злочинного світу від переправлення мігрантів до ЄС сягає кількох мільярдів доларів на рік [14].

Варто відзначити, що організовані групи і злочинні організації продовжують контролювати левову частку тіньового капіталу, протиправну діяльність, пов'язану із розкраданням бюджетних коштів, легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом, організацією наркобізнесу, нелегальною міграцією тощо [15; 16, с.73].

Висновок. Вивчення світового досвіду боротьби з нелегальною міграцією та ефективного регулювання міграційних процесів дає підстави до визначення відповідних рекомендацій задля стабілізації міграційної ситуації в Україні, а саме:

- формування зваженої та ефективної політики інтеграції мігрантів в українське суспільство з урахуванням місця України як транскордонної держави;
- моніторинг чисельності мігрантів, вихідців з однієї етнічної групи для своєчасного запобігання можливого негативного впливу на ефективність функціонування регіональних ринків праці;
- розроблення механізму дієвого запобігання випадкам нелегальної міграції;
- узгодження переліку вимог до мігрантів, які є прийнятними для країни та залучення відповідних механізмів задля притоку висококваліфікованих фахівців з Південно-Східної та Середньої Азії, Індії та Північної Африки;
- вдосконалення організаційно-економічних та правових механізмів депортації нелегальних іммігрантів [17].

Підсумовуючи вищевикладене, варто зазначити, що особливу увагу слід приділяти причинам та умовам, що сприяють незаконній міграції, прогнозуванню міграційних процесів, зв'язку незаконної міграції зі злочинними видами бізнесу – торгівлею наркотиками, зброєю, людьми, контрабандою, проституцією, крадіжками і вивезенням автотранспорту тощо.

Список використаних джерел:

1. Колос С.М. Фактори впливу на міграційні процеси в Україні / С.М. Колос // Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля. – 2013. – № 16. – С. 194–203.
2. Зовнішні трудові міграції населення України // Лібанов Е.М., Позняк О.В. – К. РВПС України НАН України. – 2002.
3. Севрук В.Г. Основні заходи протидії нелегальній міграції осіб циганської національності / В. Г. Севрук // Електронне наукове фахове видання. Часопис Академії адвокатури України (№ 18 1'2013). [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://archive.nbuv.gov.ua/e-journals/Chau/2013-1/13svgoen.pdf>.
4. Сисюк Л.П., Гилук Л.О. Проблема нелегальної міграції в Україні та в світі – 2014. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukr.vipreshebnik.ru/mign-economika/4516-problema-nelegalnojimigratsiji-v-ukrajini-ta-v-sviti.html>.
5. Міграційні страхи» Європи: погляд з України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://bintel.com.ua/uk/article/01-Migration+fears/>.
6. Олефір В. Еволюція та сутність поняття нелегальної міграції / В. Олефір, Д. Цвігун // Право України. – 2005. – № 4. – С. 81–84.
7. Боков О.В. Міграційні процеси населення України в умовах її інтеграції до світового економічного простору / О.В. Боков // Формування ринкових відносин в Україні: Збірник наукових праць. – Вип. №10 (125), НДЕІ, Київ, 2012. – С. 200–206.
8. Концепція державної міграційної політики України. Указ Президента України від 30.05.2011 року № 622/2011. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/622/2011>.
9. Павленко С.О. Причини та умови службових злочинів у сфері охорони довкілля / С.О. Павленко // Кримінологічна теорія і практика: досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення [Текст] : тези доп. наук.-практ. конф. (Київ, 26 берез. 2015 року) / [ред. кол. В.В. Черней, О.М. Джуца, В.В. Василевич та ін.]. – К. : Нац. акад. внутр. справ, 2015. – С. 235–238
10. Зв'язна Т.М. Нелегальна міжнародна міграція: причини та небезпека / Т.М. Зв'язна // Актуальні проблеми держави і права : зб. наук. пр. / редкол.: С.В. Ківалов (голов. ред.), В.М. Дрьомін (заст. голов. ред.), Ю.П. Алєнін [та ін.] ; МОНмолодьспорт України, НУ «ОЮА». – Одеса : Юрид. л-ра, 2012. – Вип. 68. – С. 179–184.
11. Examining the creation of a European Border Surveillance System (EUROSUR) : Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions, COM(2008) 68 final, Brussels, 13.2.2008 [Electronic Resource]. EUR-Lex. – Mode access : <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2008:0068:FIN:EN:PDF>.
12. Севрук В.Г. Особливості протидії нелегальній міграції осіб циганської національності в Україні / В.Г. Севрук //Актуальні проблеми кримінального права (пам'яті професора П.П. Михайленка) : тези доп. IV міжвуз. наук.-теорет. конф. (Київ, 6 груд. 2013 р.) / [ред. кол. : В.В. Коваленко (голова), В.В. Черней, Є.М. Бодюл та ін.]. – К.: Вид-во Європ. ун-ту, 2013. – С. 119–123.
13. Кресіна І., Стойко О. Нелегальна міграція: проблеми протидії та правового регулювання / І. Кресіна, О. Стойко //Політичний менеджер, №3 2009.– 252 с.
14. Чернобай А. Нелегальна зайнятість населення та шляхи її подолання в Україні / Антоніна Чернобай // Вісник Національної академії прокуратури України. – 2012. – № 2. – С. 83–88.
15. Концепція державної політики у сфері боротьби з організованою злочинністю : Указ Президента України від 21 жовтня 2011 р. № 1000/2011 / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.president.gov.ua/documents/14091.html>.
16. Павленко С.О. Шляхи удосконалення правового регулювання протидії особам, віднесеним до категорії «злочинці в законі» в Україні/ С.О. Павленко // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки». – 2016. – Вип. 6. – Том. 3. – С. 73–79.
17. Никифорова В.Г. Нелегальна міграція в Україні: проблеми та шляхи скорочення / В.Г. Никифорова, О.Ю. Бережна // Вісник соціально-економічних досліджень: зб. наук. пр. / голов. ред. М.І. Зверяков; Одеський нац. екон. ун-т. – Одеса, 2014. – Вип. 2(53). – С. 213–217.